

Rebbelberga kyrka

Lunds stift

Fasad mot sydöst.

Kulturhistorisk karaktäristik och bedömning

KRISTINA SIMONSSON, 2016-11-14

jais
arkitekter

Svenska kyrkan
LUNDS STIFT

Rebbelberga kyrka

Ängelholms församling, Bjäre kontrakt, Lunds stift, Rebbelberga socken, Ängelholm 2:68, Ängelholms kommun, Skåne län, Skåne

Beskrivning och historik

Kyrkomiljön

Under 1100-talet bildades socknarna och flera försågs med stenkyrkor. Rebbelberga omnämns första gången 1430 och namnet anses härstamma från revel i betydelsen höjdsträckning, dvs höjden mellan Rönne å och Rössjöholmsån. Rebbelberga ligger i slättbygden. 1624 fanns 18 gårdar i byn som var samlade runt kyrkan.

På 1810-talet fanns i Rebbelberga 29 gårdar och 17 torp plus Kungsgården med tillhörande torp. Vid enskiftet i början av 1800-talet flyttades flera av gårdarna ut från bykärnan och byn splittrades.

I början av 1900-talet var Rebbelberga fortfarande jordbruksbygd men där fanns även repslageri, tegelbruk, bryggeri och vagnmakeri. Kungsgården var en av de större gårdarna som köptes av staden 1948 och marken bebyggdes med bostäder.

Rebbelberga är idag en stadsdel i norra Ängelholm med en brokig blandning av gårdar, gatehus, nyuppförda villor, hyreshus, institutioner och verksamhetslokaler.

Kyrkoanläggningen omges både åt väster och söder av skolor. Åt norr finns kyrkans parkering och på andra sidan vägen ligger församlingshem och vårdcentral. Mot öster finns flerbostadshus.

Kyrkobyggnaden

Rebbelberga gamla kyrka byggdes troligen under senare delen av 1100-talet.

Under senmedeltiden byggdes förmodligen tornet och trapphuset och valven slogs.

Vid någon tidpunkt byggdes ett vapenhus framför södra ingångsporten.

Brunius beskriver 1847 kyrkan. Den bestod då av ett tvåkvadratisk skepp med två korsvalv och ett enkvadratisk kor med korsvalv och ett fyrkantigt torn i väster med korsvalv. På tornets norra sida fanns trapputsprång. Vid ingångsdörren fanns reliefbilder uthuggna i omfattningsstenarna. Vapenhuset framför söderingången var rivet vid denna tidpunkt.

Befolkningen ökade kraftigt under 1800-talet i Skåne och en ny större kyrka behövdes

för att rymma den växande befolkningen. Kyrkorna byggdes i allmänhet för att kunna få plats för 2/3 av församlingen.

1866-67 byggdes en ny kyrka utanpå den äldre kyrkan som sedan revs. Endast det medeltida tornet sparades. Ritningarna från 1863 var signerade av den lokale byggmästaren J Hallberg. Kyrkan från 1867 hade från början en absid som utvändigt var femkantig och invändigt var halvrund. Byggmästare var Anders Haf.

1911 görs en invändig renovering av Theodor Wåhlin som innebar bla ny altarpupsats och nytt golv.

1934 gjordes en större renovering. Absiden revs och nuvarande kor med pannrum under byggdes, efter ritningar av arkitekt Oscar Persson. Predikstolen målades med bilder. Tornur sattes upp.

1959 sattes glasmålningarna i långhuset in.

1966-67 gjordes en renovering av Arne Lindström och Bengt Erlandsson som innebar bland annat nytt kalkstensgolv, ny ytterdörr till vapenhuset och ny dörr mellan vapenhus och långhus. Bänkarna kläddes med ek i vapenhuset. Glasmålningen i sakristian tillkom.

1989 målades fasaderna med kalkcementfärg.

2003 gjordes en renovering efter handlingar av Mikael Forsberg, Itark. Den innebar bland annat ny ytterdörr med öppningsautomatik och nya ljudluckor. Invändigt byggdes ramp för att ta bort höjdskillnaden, tre bänkrader togs bort i väster där förråd byggdes under orgelläktaren, bänkarna i vapenhuset kläddes med kalksten, nya elinstallationer. Alla färgskikt avlägsnades på innerväggarna som kalkades om.

Exteriör

Kyrkan består av långhus från 1867, medeltida kvadratisk torn i väster som är smalare än långhuset och ett kor från 1934 som är rakavslutat och smalare än långhuset. Vid tornets norrsida finns ett trapphus. Mellan trapphuset och långhusgaveln finns en toalett.

Fasaderna är spritputsade med slätputsade omfattningar kring spetsbågiga dörr- och fönsternischer. Gavlarna är trappstegsgavlar. Taken är belagda med tegelpannor.

Sannolikt är kyrkans grundläggning en kallmur av gråsten. Tornets murar är byggda av gråsten med tegel runt ljudöppningarna. Tornets trapphus är murat av tegel. Inga uppgifter finns om vad övriga murar är byggda av men troligtvis är långhuset byggt av gråsten och koret av tegel vilket var de gängse materialen vid respektive byggnadstid. Långhus och kor har en kimröksfärgad sockel. Tornet saknar sockel men grundstenar är synliga på vissa ställen. Fasaderna är grovt spritputsade och målade med kc-färg. Takgesimsen på långhus och kor består av tre utkragande skift. Tornet har en gesims av ett sågskift och två utkragande skift. Tornet har dubbla ljudöppningar i alla vädersträck. Öppningarna är täckta med brädluckor och nät mot fåglar. Mot väster

och öster ovan ljudöppningarna sitter tornur.

Torn, långhus och kor har trappstegsgavlar avtäckta med tegelpannor. Vissa av gavlarna är försedda med blinderingsnischer. Ankarjärn i form av kryss finns på tornets övre del.

Fasad mot norr.

Tornets fasad mot sydväst.

Långhuset har sex stora, spetsbågiga fönsteröppningar som sitter i slätputsade nischer med tre språng. Gjutjärnsbågarna är delade i två spetsbågiga delar med ett diagonalt spröjsverk med ett fyrpass i övre delen. Glaset är klarglas förutom i fyrpasset. Koret har tre smalare spetsbågiga fönster. Solbänkarna är täckta med svartmålad plåt. Dessutom finns ett smalt högt fönster i sakristian med glasmålning av Nils Möller. Kyrkans huvudentré är i tornet i väster. Dörren är en bred ekdörr från 2003 klädd med vertikala ribbor. Dörren har överljus och sitter i en spetsbågig öppning med tre språng. Dörren till sakristian är klädd med koppar och sitter i en rundbågig öppning. Ingången till tornets trapphus är en bräddörr. Toalettdörren är klädd med koppar. Taket är sadeltak över torn, långhus och kor. Trapphus och toalett täcks av pulpettak. Samtliga tak är belagda med röda enkupiga tegelpannor. Takavvattningen är av koppar.

Interiör

Från västporten når man vapenhuset i tornet. Golvet är belagt med grå slipade kalkstensplattor. De ojämna väggarna är putsade och kalkade. Taket är välvt med ett kryssvalv med rektangulära ribbor som vilar på tresprångiga pilastrar med kapital. Längs väggarna mot norr och söder står murade bänkar avtäckta med hyvlad kalksten. På västväggen på ömse sidor om ingångsporten hänger vertikala moderna radiatorer med ett stenimiterat utseende. Genom en modern dubbeldörr av ek med vertikala glaslistor nås kyrkorummet. Dörren sitter i en låg rundbågig nisch.

Kyrkorum

Kyrkorummet består av långhus och smalare kor. Man kommer in i kyrkan under orgelläktaren. En del av utrymmet under läktaren är inbyggt 2003 på båda sidor

mittgången med gråmålade brädväggar med profilerade dörrar till förråd och teknik. Trappan till orgelläktaren avskiljs med en trögallergrind. Orgelläktaren har på undersidan gråmålade brädor och bärs av marmorerade pelare. Barriären har marmorerade speglar med förgylld kant. Golvet på läktaren är grått brädgolv. Taket är långhusets kryssvalv.

Slutna bänkar står på ömse sidor om mittgången. Golvet i både långhus och kor är belagt med plattor av slipad grå kalksten. Under bänkkvarteren ligger dels röd heltäckningsmatta och dels ekparkettgolv. Väggarna är putsade och vitkalkade. Ytterväggarna täcks av en grå panel i höjd med bänkarna. Radiatorerna är infällda och täcks av skärmar med grå träribbor. Kyrkorummet täcks av tre vita ribbkryssvalv. Ribborna har rektangulärt snitt och vilar på tresprångiga pilastrar med kapitäl med tre utkragande stenar. Sköldbågarna är spetsbågiga medan gördelbågar och triumfbågen är närmast rundbågiga.

Långhuset har sex fönster utan innerbågar. De två östligaste fönstren är försedda med glasmålningar av Pär Siegård och Nils Möller. I taket hänger mässingkronor och på väggarna sitter mässinglampetter. Den östra delen av långhuset är upphöjt och höjdskillnaden tas upp av en kort ramp av kalksten. Dopfunten står på sydöstra och predikstolen på nordöstra sidan av långhuset. Här finns även dopträd, ljusbärare och piano. På sydväggen hänger ett dopaltare av kalksten.

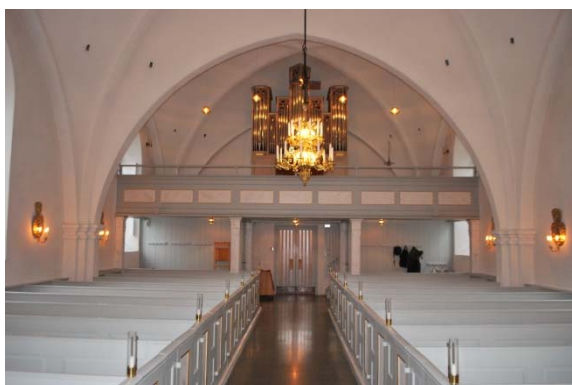
Långhuset mot koret

Det smalare koret täcks av ett tunnvalv. Golvet är kalksten som i långhuset. Altarring

och altaruppsats står i koret.

Sakristian är avskild i korets östra del och nås genom två vita rundbågiga dörrar. Sakristian har golv med plastmatta och putsade, målade väggar. Ett klädskåp med vikedörrar av ekfanér är inbyggt i västväggen.

På tornets norrsida finns ett trapphus upp till tornets övriga våningar. Trappan är en mycket smal spindeltrappa murad av tegel liksom väggarna. Plan två har brädgolv och väggar av natursten. I den östra väggen framträder ett äldre gavelröste från den gamla kyrkan med delvis sandstensblock. På denna våning förvaras bland annat fyra kritstenar med reliefer från den äldre kyrkan. Plan tre har brädgolv och gråstensväggar med tegel runt ljudöppningarna. Här står klockbocken med två klockor. Plan fyra har väggar och tak inklädda med träpanel och här står urverket till tornuret. På plan fem ser man takstolarna som eventuellt är medeltida takstolar. Långhusvinden är inte inventerad eftersom den är svåråtkomlig genom en utvändig lucka.

Långhuset mot väster.

Vapenhuset i tornet.

Torntrappan.

Plan två i tornet. Rester av äldre gavelröste.

Inredning och inventarier

Altare och altaruppsats är sammanbyggda till en enhet. De är målade med ekådring. Altare av trä, från 1911, ritat av Theodor Wåhlin. Framsidan uppbyggt av ramverk med speglar.

Altaruppsatsen är av snidat trä i nygotisk stil från 1911, ritad av Theodor Wählin. Altartavlan omges av kolonner och kröns av ett gavelparti med miniatyrorn, sk fialer. *Altartavlan* är en kopia av Carl Blocks målning i Löderup. Utförd av okänd målare. Tavlan föreställer Jesus med lärjungar i Emmaus. Altaruppsatsen byggdes förmodligen om 1934 då skranket med dörrar togs bort när ett nytt kor byggdes.

Altarringen av trä är förmodligen från 1866-67, men är ombyggt 1934. Den har en femsidig plan och består av överliggare, ståndare och diagonalställda kryss i gotisk stil. Knäfallet är tygklätt och förhöjdes 2005.

Dopfunten, av trä är förmodligen från 1734, men uppgifter om 1600-tal förekommer också. De äldre färglagren är borttagna, 1920 var funten helt vitmålad. 8-kantig fot, smalt skaft format som en balusterdocka, 8-kantig cuppa dekorerad med 4 uddiga stjärnor, vindruvsklasar och blommor. Trären förutom dekor i guld och rött.

Altaruppsatsen.

Dopfunten.

Predikstolen.

Predikstolen och baldakinen är av trä är från 1867. På 1930-talet målades trappa och korg med bilder av Arthur Larsson från Ängelholm. Korgen har fem sidor med rundbågiga speglar med bilder av evangelisterna och Moses. På trappan finns bilder av Martin Luther, Olaus Petri och Ansgar. Korg och baldakin är målade i grått med förgyllning.

Bänkinredningen är eventuellt från 1867 men är ombyggd 1934. De målades om 2003. De slutna bänkarna är uppbyggda av ramverk med speglar i dörr, sidostycken och bakstycke. Gavlar och dörrar är rakavslutade med en profilerad överliggare. Bänkarna är gråmålade med marmorerade dörrspeglar med förgylld ram.

Orgeln, tillverkades 1971 av Nils Hammarberg, Olof Hammarbergs Orgelbyggeri i Göteborg. Den har 14 stämmor fördelade på två manualer och pedal. Fasaden, av laserat trä, är indelad i sju rektangulära fält med olika höjd. I övre delen av varje fält finns en dekor av gröna eklöv av trä.

Storklockan och *Lillklockan* är från 1889 och gjutna av KG Bergholtz i Stockholm. Klockorna har inskriptioner.

Övrigt

Gobeläng och mattor, ritade av Barbro Nilsson, vävda hos Märta Måås-Fjetterström. *Krucifix* från ca 1150 som förvaras på Lunds Historiska museum.

Kyrkogården

Under 1500-talet höggs ekskogen ner utan att man återplanterade mellan Skälderviken och Rebbelberga. Detta fick till följd att flygsanden ökade markant. Sanden låg tidvis i drivor ända fram till kyrkporten och kyrkogården var sandtäckt enligt en skrift från 1700-talet. Problemet åtgärdades med ett vallsystem och en skogsplantering av tall som höll sanden på plats.

Den äldsta bevarade avbildningen av kyrkogården är från 1780-talet. Där är kyrkogården liten och omgärdad av en ellipsformad stenmur. Kyrkogården saknade träd. Vid en biskopsvisitation 1867 när kyrkan var nybyggd anmärkte biskopen att kyrkogården borde planeras och träd planeras. 1876 utökades kyrkogården med en liten bit åt väster och öster, kyrkogården fick en rektangulär utformning. (Kvarter 1). Församlingen växte och större kyrkogård behövdes, den enda expansionsmöjligheten var åt söder. Kyrkogården har utökats tre gånger åt söder, 1912 och 1937. (Kvarter 2) Den senaste utvidgningen började planeras 1962 och invigdes 1970. Utökningen var både åt söder och lite åt öster och ritades av hortonom Staffan Larsson. (Kvarter tre). 1991 invigdes minneslunden i detta kvarter.

Kyrkogården omges på alla sidor av en mur avtäckt med röda tegelpannor. Mestadels är muren av gråsten och bruk, mot söder är dock muren nyare och putsad. Mot norr står en rad av lindar, liksom mellan kvarter två och tre. Huvudingången är i norr från parkeringen med en smidesgrind mellan murade pelare. Grindar finns även i alla övriga väderstreck.

Kyrkan är omgiven av singel och gångarna är av singel, dock ligger det betongplattor från parkeringen till entrén i tornet. Gravstenar runt kyrkan i kvarter 1 är omväxlande placerade i gräs, eller har omgärdning av buxbom, smide eller stenramar. Vissa delar är helt grässådda. Ett flertal högresta gravstenar från sekelskiftet 1800/1900-tal står väster och söder om kyrkan. Den äldsta gravstenen är från 1795. Den vanligaste titeln

är lantbrukare. Kyrkogården har bland annat fyra gamla hängaskar och en stor ek. Kyrkogården sluttar mot söder och kvarter tre ligger betydligt lägre än kyrkan. I kvarter två är gravplatserna mer enhetligt utformade med singel och omges av buxbom och delvis med rygghäckar av bok. Ett flertal vintergröna träd växer på gravplatserna. Stenarna är låga och horisontella.

Kvarter tre avskiljs med en rad av höga lindar och en bred buxbomshäck. Här finns minneslund, en gräsmatta och damm omgiven av ligusterhäckar. I urnlund är gravplatserna delvis placerade längs rygghäckar av idegran och längs muren.

Byggnader på kyrkotomten

Ett bårhus, från ca 1948, ritat av arkitekt Eiler Græbe, står nordväst om kyrkan på parkeringen utanför kyrkomuren. Fasaden är putsad och vitmålad, sockeln är av gråsten och taket är sadeltak med röda tegelpannor.

Personalhus och förråd ligger sydöst om kyrkan. Fasaden är vitputsad och sadeltaket är täckt med röda tegelpannor. Byggnaden från 1970 är ritad av Lindström & Ernehagen.

Kvarter 1 söder om kyrkan.

Mellan kvarter 2 och 3.

Kulturhistorisk karaktärisering för Rebbelberga kyrkoanläggning

Rebbelberga ligger i norra delen av Ängelholm. Den omgivande bebyggelsen ligger nära kyrkan och är en blandning av nya skolor, flerfamiljshus och villor och några äldre gatehus och gårdar. Den gamla bykärnan är inte längre tydligt synbar.

Kyrkogårdens omgärdning av stenmurar och trädkrans är betydelsefull och karaktärsskapande. Hängaskarna och den stora eken är viktiga vårdträd. Den äldsta delen är splittrad med flera gräsbesådda delar blandat med omgärdning av sten, buxbom och smide. Mellandelen karaktäriseras av singelgravar med buxbom och rygghäckar. Den senast anlagda delen innehåller minneslund och urnlund.

Den gamla kyrkan uppfördes troligtvis på 1100-talet. Allt utom tornet revs och en ny kyrka byggdes 1867, ritad av okänd upphovsman. Kyrkan byggdes under ett skede med intensivt kyrkobyggande, under 1860-talet nybyggdes 37 kyrkor i Skåne. 1800-talskyrkans absid revs 1934 och ett nytt kor byggdes.

Kyrkan är vitputsad och har tegeltak. Fönster- och dörrnischer är spetsbågiga med slätputsade omfattningar. Trappstegsgavlar finns på både torn, långhus och kor. Kyrkan är byggd i en blandstil som blev vanlig under 1800-talets andra hälft. Trappstegsgavlarna ska referera till den gamla kyrkans byggnadstraditioner och det medeltida tornet. Domkyrkoarkitekt Brunius var sannolikt betydelsefull för spridningen av nybyggda trappstegsgavlar. Exteriören är en blandning av medeltiden i tornet, 1800 i långhus, 1900-tal i koret och takteglet och 2000-tal i portar. Med sina vita trappstegsgavlar är kyrkan dock sinnebilden av en skånsk landsortskyrka.

Kyrkorummet är ljust med stora gjutjärnsfönster från byggnadsåret utan innerfönster som ger nära kontakt mellan ute och inne. De vita valven från 1867 vill efterlikna de medeltida valven. Inspirerade av Brunius som förordade valv försågs många nybyggda kyrkor i Skåne med valv, till skillnad från övriga landet. Anders Haf som var byggmästare till kyrkan var upplärd av Brunius. Den slutna gråmarmorerade bänkinredningen och kalkstensgolvet ger ett ljust intryck. Interiören i kyrkorummet har delar från 1800, 1900 och 2000-tal. Alla inventarier är förändrade på något sätt. Den ekådrade altaruppsatsen är ritad av Theodor Wählin, den förändrades förmodligen 1934 då skranket mot sakristian togs bort.

Vid renoveringen 2003 togs tidstypiskt bänkar bort och en del av utrymmet under orgelläktaren byggdes in till förråd. Detta är gjort på ett bra sätt med täckmålade brädor i tak och väggar.

Tornet och dess trapphus har en ålderdomlig karaktär.

I tornets andra våning förvaras stenar med huggna reliefbilder i kritsten som funnits i den gamla kyrkan. Eventuellt skulle dessa kunna visas i vapenhuset.

I tornets översta våning är takstolar synliga som eventuellt är återanvända medeltida takstolar vilka är byggnadshistoriskt värdefulla.

Bland inventarierna märks en dopfunt i trä från 1700-talet vilket numera är mindre vanligt.

Kyrkans äldsta inventarie är ett krucifix från 1100-talet, detta förvaras dock på Lunds historiska museum.

Rekommendationer

- En vård och underhållsplan för kyrkogården bör göras.
- Vid eventuell omputsning exteriört, bör gränsen göras mindre grov

- Bevara altaruppsatsen ekådrad, måla inte vit eller grå.
- Behandla tornets takstolar och trapphuset med varsamhet.
- Vid en framtida renovering bör man överväga att byta heltäckningsmatta/parkettgolv under bänkarna till brädgolv.

Skydd m.m.

Kyrkan och kyrkogården skyddas som kyrkligt kulturminne enligt 4 kap. kulturmiljölagen.

Källor och litteratur

Skåne, Landskapets kyrkor, red. Markus Dahlberg, Riksantikvarieämbetet, 2015

Skånska kyrkor, Skånes hembygdsförbunds årsbok 1997, Arlov, 1997

Sockenkyrkorna – kulturarv och bebyggelsehistoria, Riksantikvarieämbetet, 2008

Underhållsplan Rebbelberga kyrka 2005-11-25, It ark arkitektkontor, Helsingborg

Rebbelberga Kyrkogårds Historia, Andreas Hansson, 1999 uppsats SLU, Alnarp

Rebbelberga kyrkogård. Gravvårdsinventering. 2000 Ängelholms släkt och folklivsförening.

Ängelholms kommuns bevaringsplan. 1987

Rebbelberga kyrka, Inga Bengtsson. Artikel i Bjärebygden 1966.

Ängelholmsboken, 2000 och 2014, Ängelholmsbygdens lokalhistoriska förening

470 nya kyrkor Bidrag till Sveriges arkitekturhistoria 1850-1890, Jakob Lindblad 2009

<http://www.lansstyrelsen.se/skane/sv/samhallsplanering-och-kulturmiljo/landskapsvard/kulturmiljoprogram/oversiktliga-kommunbeskrivningar/Pages/Angelholm.aspx>

Övriga uppgifter

Denna rapport, en kulturhistorisk karaktäristik och bedömning av Rebbelberga kyrka, Bjäre kontrakt, har upprättats av:

Kristina Simonsson, Arkitekt SAR/MSA (rapportförfattare, inventering och foto)

Karl Johan Kember (granskare),

Arkitekt SAR/MSA, Certifierad sakkunnig avseende kulturvärden,

JAIS arkitekter AB, Sundstorget 3, 251 21 Helsingborg, 042-14 92 30, www.jais.se

Inventeringsdatum: 2016-01-12

Färdigställd rapport: 2016-11-14

Rebbelberga kyrka - byggnadsbeskrivning

Stomme:	Murverk-natursten Murverk-tegel
Fasadmaterial:	Puts-spritputs Puts-slätputs
Fasadkulör:	vit
Takform:	Sadeltak Pulpettak
Taktäckningsmaterial:	Takpannor, lertegel, enkupiga
Byggnadsdel:	Torn-väster Långhus Kor-öster Kor-smalare Kor-rakt Trapphus-norr